

TEKNOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA PEDAGOGIKA OTM TALABALARINI KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Nigmonova Umidaxon

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologik ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun kasbiy kompetentlikni shakllantirish masalalari va ularning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, texnologik ta'lim, loyiha asosida ta'lim, amaliy mashg'ulotlar, kasbiy tayyorgarlik, jamoaviy ish, qaror qabul qilish ko'nikmasi.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы формирования профессиональной компетентности студентов, обучающихся по направлению технологического образования, и их значение.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, технологическое образование, проектное обучение, практические занятия, профессиональная подготовка, командная работа, навыки принятия решений.

Abstract: This article analyzes the issues of forming professional competence for students studying in the field of technological education and their significance.

Keywords: professional competence, technological education, project-based learning, practical training, professional training, teamwork, decision-making skills.

Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari va erishilgan qator ijobiy o'zgarishlarga qaramasdan, ta'lim samaradorligining rivojlanish dinamikasini yanada jadallashtirish, bunda yaratilgan shart -sharoitlar va imkoniyatlardan samarali foydalanish, ta'lim muassasalari uchun raqobatbardosh mutaxassislarni – bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash bugungi kunda eng dolzarb masala hisoblanadi.

Bu xususida mamlakatimiz Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida Oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqqan holda, kadrlar tayyorlash mazmunini tubdan qayta qurish, xalqaro standartlar darajasiga mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratilishini ta'minlash sifatiga katta e'tibor qaratilishidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, ta'limda kompetentlikka yo'naltirilgan yondashuvlarning dolzarbligi tufayli "kompetentlik", "kompetensiya", "tayanch kompetensiyalar" atamalari ta'limning yangi sifatlariga doir masalalarni muhokama etishda tobora ko'proq ishlatilmoqda hamda keng tarqalib bormoqda.

Pedagogik hamjamiyatda kompetentlik va kompetensiyalar, ulardan qaysi birlari tayanch (universal) hisoblanishi, ularni shakllantirish va baholash usullarining qanaqaligini tushunib yetish jarayoni jadallashib bormoqda, ushbu tushunchalarni

aniqlashtirish bo'yicha qizg'in munozaralar davom etmoqda. Shu sababli bugungi kunda ushbu tushunchalarning juda ko'plab ta'riflari va talqinlari mavjud.

Kompetentlik – bu faqatgina o'zlashtirilgan bilimlar va tajribalarning mavjudligi va salmoqli hajmi bo'libgina qolmay, balki ulardan kerak vaqtda va o'zining xizmat vazifalarini bajarish jarayonida foydalana olish demakdir.

Yangi ijtimoiy-ta'limiy g'oyalar nuqtai nazaridan kompetentlik tushunchasi yanada rivojlanib bormoqda. Kompetentlikni rivojlantirish bosqichlaridan birinchisi – uning tarkibiy qismlari doirasini sub'ekt kasbiy faoliyati uchun muhim bo'lgan kompetensiyalarning qo'shimcha sohalarini kiritish hisobiga kengaytirish bilan bog'liq. Kompetentli yondashuvining asoschilaridan biri bo'lgan J.Raven buning muhimligini shunday tushuntiradi: “biz ko'proq va kamroq kompetentli fermerlar, o'qituvchilar, haydovchilar, temirchilar, menejerlar va harbiy ofitserlarni solishtirganimizda, har bir holatda o'z ishining ustalari namoyish qilgan siyosiy xulq-atvor aynan eng muhim bo'lib chiqdi

A.K. Markova kasbiy kompetentlikni quyidagi turlarga ajratadi:

- maxsus kompetentlik – kasbiy faoliyatni yuqori darajada egallaganlik, o'zining kasbiy jihatdan bosqichma-bosqich o'sib borishini loyihalashtira olish;

- ijtimoiy kompetentlik – birgalikdagi (guruhli, kooperativ) kasbiy faoliyat, hamkorlik, shuningdek, mazkur kasbga tegishli kasbiy muloqot yo'llarini puxta egallaganlik, o'zining kasbiy faoliyati natijalariga ijtimoiy jihatdan javobgarlik;

- shaxsiy kompetentlik – shaxsiy dunyoqarashlari va o'z-o'zini rivojlantirish yo'llarini egallaganlik, shaxsning kasbiy jihatdan faoliyatining izdan chiqib ketishiga qarshilik ko'rsata olishga qodirligi;

- individual kompetentlik – kasbiy faoliyati doirasida o'z-o'zini namoyon qila olish va individualligini rivojlantirish, kasbiy rivojlanishga tayyorlik, o'zining individualligini saqlay bilish, o'z mehnatini oqilona tashkil eta bilish, mehnat faoliyatini zo'riqishlarsiz amalga oshirishga qodirlik.

- Kompetentlik deganda alohida bilim va ko'nikmalar, yoki faoliyatning alohida elementlari yig'indisini emas, balki, insonning mehnat faoliyatini to'la-to'kis amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan xususiyati tushuniladi.

- Kasbiy kompetentlik tor ma'noda shaxsning malaka talablari doirasida bevosita xizmat vazifalarini bajarish uchun ahamiyatga ega bo'lgan sifatlari yig'indisining xarakteristikasi sifatida tushuniladi. Shu nuqtai nazardan kasbiy kompetentlik shaxs kasbiy sifatlarining negizi hisoblanadi.

Shu bois, u mehnat va texnologik jarayonlarni tahlil qilish, texnik hujjatlar va topshiriqlarni tahlil qilish, mehnat jarayonini bexato amalga oshirish, texnologik talablarga rioya qilish, qo'shimcha malakalarni egallash, jarayonlarni tashkil etish madaniyatining yuqori darajaliligi, texnologik jarayonda yuzaga keladigan nosozliklarni bartaraf etish bo'yicha kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim.

• Bunday yondashuvda kasbiy kompetentlik va shunga mos ravishda kompetensiya xizmatchi uchun boshqa muhim kompetensiyalar bilan bir qatorda turadi.

• Kasbiy kompetensiya bilan bir qatorda ijtimoiy – kommunikativlik va o'z-o'zini boshqarish kompetensiyalari ham ajratib ko'rsatiladi. T.Yu.Bazarov o'qituvchining kompetentligini uch turga ajratadi: metodik, kasbiy va ijtimoiy. Uning fikricha, o'qituvchi faoliyatining muvaffaqiyati kompetentlikning har uch turiga baravar bog'liq.

Texnologiyaning jadal rivojlanishi va uning sanoatning deyarli barcha sohalariga integratsiyalashuvi nafaqat texnik ko'nikmalarga, balki murakkab, doimiy o'zgaruvchan ish muhitini boshqarish uchun professional malakaga ega bo'lgan ishchi kuchini talab qiladi.

Natijada, texnologik ta'lim talabalarining kasbiy rollarga tayyorgarligini oshirish uchun muhim sohaga aylandi. Ushbu kontekstdagi kasbiy kompetentsiya bilimlar, amaliy ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash va shaxslararo munosabatlarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi, ular birgalikda talabalarni zamonaviy sanoat va innovatsiyalar talablariga javob berish uchun jihozlaydi.

Texnologik ta'limda maqsad nafaqat nazariy bilimlarni berish, balki o'quvchilarni haqiqiy dunyo muammolariga tayyorlaydigan yaxlit ko'nikmalarni rivojlantirishdir. Bu an'anaviy, bilimga yo'naltirilgan o'quv dasturlaridan amaliy mashg'ulotlar, muammolarni hal qilish va axloqiy mulohazalar bilan o'quv tajribasiga integratsiyalashgan kompetensiyaga asoslangan ta'limga o'tishni o'z ichiga oladi. Kompetentsiyaga asoslangan ta'lim nafaqat texnik jihatdan malakali, balki moslashuvchan, hamkorlikka va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan bitiruvchilarga bo'lgan ehtiyojni aks ettiradi - texnologiya sohasida uzoq muddatli martaba muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan fazilatlar.

Texnologik ta'lim talabalarida kasbiy kompetentsiyani shakllantirish, shuning uchun ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Bu innovatsion pedagogik strategiyalarni o'z ichiga oladi, sanoat hamkorliklarini yo'lga qo'yadi va professional sharoitlarda qo'llaniladiganlarni aks ettiruvchi raqamli vositalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Biroq, kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish resurslarni cheklash, nazariy va amaliy komponentlarni muvozanatlash va o'qituvchilarning yuqori sifatli kompetentsiyaga yo'naltirilgan ta'lim berish uchun jihozlanishini ta'minlash kabi qiyinchiliklardan holi emas.

Ushbu maqola texnologik ta'limda talabalar uchun kasbiy kompetentsiyaning muhim tarkibiy qismlari, ushbu ko'nikmalarni shakllantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik usullar va ushbu sohada kompetentsiyaga asoslangan ta'limni samarali amalga oshirish bo'yicha muammolar va tavsiyalarni o'rganadi.

Ushbu jihatlarni o'rganib chiqib, biz talabalarni nafaqat texnik tajriba, balki ularning dinamik texnologik landshaftda uzoq muddatli muvaffaqiyatiga hissa qo'shadigan muhim kasbiy fazilatlar bilan qurollantiradigan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish uchun asos yaratishni maqsad qilganmiz.

So'nggi yillarda kasbiy kompetentlik tushunchasi, ayniqsa texnologik ta'lim sohasida, muhim e'tibor qozondi. Ushbu sohada sanoatning tez sur'atlarda o'zgarishi yuqori malakali va moslashuvchan kadrlar talab qiladi. Kasbiy kompetentlik — bu nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, axloqiy qadriyatlar va shaxslararo munosabatlarni o'zida mujassam etuvchi ko'p qirrali tushuncha hisoblanadi. Ushbu adabiyotlar sharhida kompetentlikka asoslangan ta'limning rivojlanishi, turli pedagogik yondashuvlar hamda texnologik ta'limda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning dolzarb muammolari va tavsiyalari muhokama qilinadi.

O'qituvchilar kompetentlikka asoslangan ta'limni samarali o'rgatishi uchun tegishli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Webster-Wright (2009) texnologik sohalarda o'qituvchilarni doimiy ravishda rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi, chunki o'qituvchilarning yetarli tayyorgarligi bo'lmasa, ta'lim samaradorligi pasayadi.

Texnologik ta'lim sohasidagi talabalar uchun kasbiy kompetentlikni shakllantirish texnologiya sohasida tezkor rivojlanayotgan murakkab talablarni qondira oladigan kadrlarni tayyorlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada kompetentlikka asoslangan ta'lim, loyiha asosida o'qitish, ish asosidagi ta'lim va simulyatsiya asosidagi ta'lim kabi yondashuvlar ko'rib chiqildi. Bu yondashuvlar o'quvchilarda professional muhitda zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan umumiy ramka yaratadi. Ayniqsa, amaliy qo'llash, tanqidiy fikrlash va moslashuvchanlik nazariy bilimlar qadar muhim bo'lgan texnologik ta'lim uchun mos keladi.

Shunga qaramay, ushbu yondashuvlarning samaradorligi tasdiqlangan bo'lsa-da, resurslar cheklanganligi, o'quv dasturining qat'iyligi va o'qituvchilarni doimiy rivojlantirish zarurati kabi muammolar mavjud.

Ushbu masalalarni hal qilish uchun sanoat bilan moslashuvchan va dolzarb o'quv dasturlarini yaratish, sanoat bilan mustahkam hamkorlikni o'rnatish va o'qituvchilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini ta'minlash talab etiladi.

Ushbu o'zgarishlarni amalga oshirish orqali ta'lim muassasalari talabalarni texnologiya sohasidagi murakkab talablarni samarali bajara oladigan mutaxassislar sifatida tayyorlaydi va ularni nafaqat texnik ko'nikmalar, balki uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan keng qamrovli kasbiy kompetentlik bilan ta'minlaydi.

Kelgusidagi tadqiqotlar innovatsion aralash ta'lim modellarini o'rganish va raqamli vositalar va simulyatsiyalarning integratsiyasini chuqurlashtirishga qaratilishi kerak.

Bundan tashqari, kompetentlikka asoslangan ta'limning bitiruvchilarning kasbiy faoliyatlariga uzoq muddatli ta'sirini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar ushbu pedagogik strategiyalarning samaradorligi haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

Ushbu harakatlarni davom ettirish orqali texnologik ta'lim takomillashib boradi va talabalarning dinamik va tobora raqamli bo'lib borayotgan ish muhitida muvaffaqiyatga erishishlariga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Barak, M., & Dori, Y. J. (2005). Enhancing undergraduate students' chemistry understanding through project-based learning in an IT environment. *Science Education*, 89(1), 117-139.
2. Billet, S. (2011). *Vocational Education: Purposes, Traditions, and Prospects*. Springer.
3. Biggs, J. (1999). What the student does: teaching for enhanced learning. *Higher Education Research & Development*, 18(1), 57-75.
4. Brown, P., Hesketh, A., & Williams, S. (2011). *The mismanagement of talent: Employability and jobs in the knowledge economy*. Oxford University Press.
5. Cheetham, G., & Chivers, G. (2005). *Professions, Competence, and Informal Learning*. Edward Elgar Publishing.
6. Eraut, M. (1994). *Developing Professional Knowledge and Competence*. Routledge.
7. Harvey, L., & Green, D. (1993). Defining quality. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 18(1), 9-34.
8. Hobbs, R., & Coiro, J. (2016). Design features of a digital literacy curriculum for elementary education. *The Journal of Digital Literacy*, 7(3), 189-204.